

DOI: 10.59560/18291155-2023.3-120

ԹԱԴԵՎՈՍՅԱՆ ԱԻԴԱ

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի
իրավախորհրդատրական վարչության
պետի պարտականությունները
կատարող, ի.գ.թ.

ԱՂԱԲԵԿՅԱՆ ՖԵՆՅԱ

ՀՀ Սահմանադրական դատարանի
իրավախորհրդատրական վարչության
փորձագիտական-վերլուծական բաժնի
առաջատար մասնագետ,
ՀՌՀ միջազգային և եվրոպական իրավունքի
ամբիոնի 1-ին կուրսի մագիստրանտ

**ՍԱՀՄԱՆԱԴԻՐ ՈՒԺԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ՝ ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ**

Ամփոփագիր

Ուսումնասիրությունն ուղղված է Սահմանադիր ուժի էության և նշանակության վերհանմանն ու դոկտրինալ վերլուծմանը՝ սահմանադրական իրավունքի պատմաքաղաքական զարգացման առանձնահատկությունների համատեքստում:

Հեղինակները նպատակադրվում են տարանջատել Սահմանադիր և սահմանված ուժերը և ցուցադրել վերջիններիս ձևավորման ու կենսագործման իրավաքաղաքական առանձնահատկությունները: Հեղինակները գտնում են, որ սահմանված ուժը բխում է Սահմանադիր ուժից, որի միակ

3(11)2023

◆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

◆ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ

կրողը ժողովուրդն է: Հեղինակները գտնում են, որ Սահմանադիր ուժի բնույթը պայմանավորված է այն ազգային արժեքներով, սկզբունքներով և հիմնարար նպատակներով, որոնց կրողը ժողովուրդն է: Հեղինակների կողմից, հատկապես, ընդգծվում է Սահմանադիր ուժի քաղաքական ներուժը, որը հասունացման որոշակի փուլում և, հատկապես, պատմաքաղաքական ճգնաժամային զարգացումների պարագայում անխուսափելիորեն գտնում է իր պոզիտիվ-իրավական արտահայտությունը:

Հեղինակների դիտարկմամբ՝ Սահմանադիր ուժի կողմից հաստատագրված արժեքներն ու սկզբունքները անհաղաթահարելի են և օժտված են բացարձակ իրավական իմպերատիվությամբ և ուղենիշային նշանակություն ունեն ողջ իրավակարգի համար: Այդ հիմնարար դրույթները գերակա են ինչպես ներպետական իրավունքի, այնպես էլ միջազգային իրավունքի նկատմամբ և վերջիններս պետք է ընկալվեն, մեկնաբանվեն և կիրառվեն բացառապես սահմանադրի կողմից պետականահաստատ փաստաթղթերում հաստատագրված հիմնարար սկզբունքներին, արժեքներին ու համազգային նպատակներին համահունչ: Սահմանադիր ուժի ինքնարտահայտման արդյունքում ամրագրված հիմնադրույթներին և սահմանադրի սահմանադրական ինքնությանը հակասող ոչ մի արարք թե՛ ներպետական, թե՛ միջազգային-իրավական ռեյիտեֆում չի կարող հավակնել սահմանադրական որակմանը:

Վերոգրյալին հեղինակները հանգում են տեսական փորձի և, մասնավորապես՝ Հայոց պետականության ձևավորման առանցքային և վերաբերելի փորձի փոխկապակցված վերլուծությամբ:

Ուսումնասիրությունը խարսխված է իրավահամեմատական և պատմաիրավական մեթոդների գործարկման վրա:

Հիմնաբառեր. Սահմանադիր ուժ, սահմանված ուժ, Սահմանադիր, սահմանադրական ինքնություն, սահմանադրական մշակույթ, պետականաստեղծ փաստաթղթեր:

1. Սահմանադիր ուժի հասկացությունն ու դոկտրինալ նկարագիրը

Սահմանադրական իրավունքի գիտության զարգացման համատեքստում արժեքանական նշանակություն ունի «Սահմանադիր», «սահմանադրություն» «սահմանադրականություն» հասկացությունների նշանակության վերհանումն ու գիտական հոլովույթում վերջիններիս հստակեցումը:

Եթե «Սահմանադիր» հասկացությունը մեկնաբանենք սուկ բառակազմության տեսանկյունից, ապա վերջինս կնշանակի «սահման դնող»: Հարց է առաջանում. ու՞մ կողմից, ու՞մ նկատմամբ և ի՞նչ սահման է դրվում: Այս հարցերի պատասխանները գտնելու նպատակով նախ՝ անդրադառնանք «Սահմանադիր» բառի՝ բառարաններում պարունակվող ստուգաբանական նշանակությանը.

- սահման դնող, կարգ՝ օրենք սահմանող¹,
- կարգ, կանոն, չափ դնող²,
- որևէ բանի հիմնադրման՝ սահմանման՝ կազմակերպման ծառայող³:

«Սահմանադրություն» բառին հույժ հետաքրքիր բացատրություն է տալիս «Նոր բառգիրք հայկազեան լեզուի» բառարանը. **«որոշումն սահմանաց եւ Տեսչութիւն վերին»**:

Գ. Հարությունյանը նշում է. «*«Տեսչութիւն վերին» արտահայտությունը փոխյրացնելով նման «որոշման» սահմանային ու գերակա բնույթը, հատուկ ընդգծում է դրա հիմքում ընկած անփոփոխելի «ի վերուստ տրված» արժեքների առկայությունը*⁴ :

Գտնում ենք, որ հենց այս՝ ի վերուստ տրված, գերակա արժեքներով է պայմանավորված Սահմանադիր ուժի արժեքանական նշանակությունը:

Սահմանադրական իրավունքի ժամանակակից գիտության մեջ Սահմանադիր եզրույթն ընկալվում է նեղ և լայն իմաստներով: Նեղ իմաստով՝ Սահմանադիրը Սահմանադրությունն ընդունած սուբյեկտն է (constituted power, բառացի՝ սահմանված ուժ). սույն տեսակետը լայն տարածում ունի լեգիզմի մեջ, հատկապես՝ Կելզենի «Մաքուր իրավունք»-ի դոկտրինում, որտեղ իրավունքը նորմերի աստիճանակարգային համակարգ է՝ «մաքուր» տարաբնույթ գաղափարախոսություններից: Իրավական նորմի

¹ **Ստեփան Մալխասեանց**, «Հայերէն բացատրական բառարան», Հայկական ՍՍՌ Պետական Հրատարակչութիւն, Երեւան, 1945, էջեր 174-175:

² **Սիմոն Գաբամաճեան**, «Նոր բառգիրք հայերէն լեզուի»: Տպագրութիւն Ռ. Սագաեան, Կ. Պոլիս, 1910, էջ 1176: **Գնէլ արքեպիսկոպոս Ճէրէճեան, Փարամազ Կ. Տօնիկեան եւ Արտաշէս Տէր Խաչատուրեան**, «Հայ լեզուի նոր բառարան»: Կ. Տօնիկեան եւ Որդիք Հրատարակչատուն, Պէլյուք, 1992, էջ 771: **Պետրոս Վարդ. Ճիզմէճեան**, «Հայերէն աշխարհաբար լեզուի լիակատար բառարան»: Տպարան Անի, Հալէպ, 1957, էջ 1259:

³ **Էդուարդ Բագրատի Աղայան**, «Արդի հայերենի բացատրական բառարան», հատոր 2: «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երեւան, 1976, էջ 1271:

⁴ **Գագիկ Հարությունյան**, «Սահմանադրական մշակույթ. պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները», - Եր., Նժար, 2005, էջ 13:

ողջ արժեքն ու իմաստը նրա՝ ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմից աստիճանակարգային ենթակայության մեջ է, որի բարձրագույն կետը Սահմանադրությունն է: Սույն պատկերացման համաձայն՝ բոլոր նորմերը բխում են Հիմնական նորմից (Սահմանադրությունից), իսկ այն հարցը, թե ինչ ուժից է բխում վերջինս՝ Կելզենի համար որևէ իրավական նշանակություն չունի: Պոզիտիվիզմի մեկ այլ կարկառուն ներկայացուցիչ Կարլ Շմիթը գտնում էր, որ Սահմանադիր ուժը քաղաքական, մետաֆիզիկական կամ աստվածաբանական կոնցեպտ է և իրավական նշանակությամբ օժտված չէ¹:

Սահմանադիր ուժի լայն ընկալման համաձայն՝ այն ժողովրդի սահմանադրական մշակույթով պայմանավորված, ազգային արժեքների և հիմնարար գաղափարադրոյթների վրա խարսխված կենդանի իրավունքի ուժն է (constituent power, բառացի՝ Սահմանադիր ուժ), որից բխում է ողջ իրավակարգի գործունեությունը:

Սահմանադիր ուժի բացահայտումն ու գիտամեթոդաբանականան վերլուծումը սկիզբ է առել դեռևս 18-րդ դարում, ինչի համար առիթ էին հանդիսացել ժողովրդական լայն շերտերի քաղաքական կամքի կտրուկ դրսևորումները: Մասնավորապես, եվրոպական երկրներում տեղի ունեցած հեղափոխությունները, որոնց արդյունքում ձևավորված պետաիրավական փորձն իր անջնջելի հետքն է թողել սահմանադրական իրավունքի զարգացման ողջ պատմության վրա: Սակայն, մինչ այդ, դոկտորինի ձևավորումը սկսվել էր դեռ 16-17-րդ դարերում կալվինիզմի դպրոցում: Կալվինիստ իրավաբանները պնդում էին, որ ցանկացած քաղաքական ռեժիմի պայմաններում առկա է երկակի սուվերենիտետ. **անձնային ինքնիշխանություն (majestas personalis)**, որի կրողը կառավարողն էր, և **իրական ինքնիշխանություն (majestas realis)**, որի կրող էր համարվում ժողովուրդը²:

Սույն մտքի հետագա զարգացումն ավարտվեց Սահմանադիր ուժի (constituent power) և սահմանված ուժի (constituted power) տարանջատ-

¹ Martin Loughlin «On Constituent Power»// Dowdle, Michael W. and Wilkinson, Michael A., (eds.) Constitutionalism beyond Liberalism. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2017.

² Տե՛ս 6-րդ հղումը:

մամբ¹: Ընդ որում, առաջինը ներկայացնում է այն ուժը, որն օժտում է կառավարող սուբյեկտին իշխանությամբ:

Սահմանդիր ուժի դոկտրինը սահմանադրական իրավունքի գիտության մեջ իր առաջնային կայացումը գտավ Լուսավորության դարաշրջանում և, մասնավորապես՝ Ֆրանսիական հեղափոխության արդյունքում: Այն սնվում է Լուսավորության այն երկու հիմնական գաղափարադրոյթներով, ըստ որոնց՝ քաղաքական ուժի հիմնական աղբյուրը ժողովուրդն է, իսկ Սահմանադրությունը, որպես ստեղծվող փաստաթուղթ՝ ածանցյալ է ժողովրդական ինքնիշխանության ուժից: Այլ կերպ՝ Սահմանադրությունը ժողովրդի Սահմանադիր ուժի իրացման արտահայտությունն է: Այս տեսության համաձայն՝ հասարակության նյութական ուժը վերափոխվում է քաղաքականի, իսկ ամբողջը վերածվում է ժողովրդի (<եղ. - այսինքն, ձևավորվում է constituent power), որից և բխում է կառավարման համակարգի ուժը (constituted power):

Սահմանադիր ուժն օժտված է մեծ քաղաքական ներուժով և պատմական զարգացման կոնկրետ փուլում որքան խորն է արտահայտվում այդ ներուժը, այնքան խորն է իրավական հարթությունում վերջինիս թողած ազդեցությունը: <Ետևաբար՝ Սահմանադիր ուժի էության բացահայտումը միշտ պետք է ուղեկցվի իրավունքի և պետության զարգացման պատմության համակարգային ուսումնասիրմամբ, որպեսզի ըստ արժանվույն վերհանվեն ժողովրդի սահմանադրաիրավական ինքնությունը պայմանավորող հիմնարար արժեքներն ու գաղափարադրոյթները:

Ճիշտ է, Սահմանադիր ուժի կայացումը՝ որպես սահմանադրաիրավական դոկտրին, տեղ գտավ գերազանցապես ֆրանսիական հեղափոխությունից հետո, սակայն մինչ այդ անգլիական իրավունքի դոկտրինում արդեն իսկ մշակվել էին Սահմանադիր ուժի ընկալման և մեկնաբանման որոշ մոտեցումներ:

Այսպես, 18-րդ դարի Մեծ Բրիտանիայում տեսաբանների շրջանում «սահմանդիր ուժ» հասկացությունն օգտագործվում էր հոգնակի թվով՝ constituent powers (սահմանդիր ուժեր)՝ նկատի ունենալով Բրիտանիայի

¹ Սահմանադիր (constituent) և սահմանված (constituted) ուժերի գիտական տարանջատման գաղափարի ջատագովը Էմմանուել Սիյենն է: Մանրամասն տե՛ս “How to think beyond sovereignty: On Sieyes and constituent power”, Lucia Rubinelli, European Journal of Political Theory, 2019, Vol. 18(1) 47–67:

ժողովրդի բոլոր ներկայացուցիչներին, ովքեր սահմադիր ուժի կրողներ են, ինչը և օժտում է վերջիններին օրենսդիր մարմնի նկատմամբ գերիշխանությամբ: Դեռ 1770 թ.-ին Ջունիուսը նշում էր, որ Համայնքների պալատը կրում է ժողովրդի կամքի մեկնաբանման ու այն Թագին ներկայացնելու պարտականությունը: Եթե ժողովրդի կամքը ձևախեղվում էր, ապա, ինքնըստինքյան, պետական մարմնի իշխանության լեգիտիմությունը հայտնվում էր հարցականի տակ: Ջունիուսը տարանջատում էր «Սահմանադիր» և «ներկայացուցիչ մարմին» հասկացությունները՝ նշելով, որ վերջինս օժտված չէ սկզբնական ուժով (original power), այլ օժտված է ժողովրդի կողմից իրեն դեկրացված իշխանությամբ: Հետագայում Թոմաս Օլդֆիլդը գրեց. **«Սահմանադիր իշխանությունն ամփոփված է յուրաքանչյուր անգլիացու մեջ՝ արքայազնից մինչև հողագործ (...)»**¹:

Բրիտանական սահմանադրական իրավունքի դոկտրինում տեղ ուներ այն մոտեցումը, ըստ որի՝ Սահմանադիր ուժի սուբյեկտ է հանդիսանում Միացյալ Թագավորության գահակալը, ում կողմից և շնորհված էին գաղութների սահմանադրությունները: Հետագայում, Ջոն Լոքի և այլոց կողմից զարգացվեց այն գաղափարը, ըստ որի Սահմանադիր ուժը կայանում է ժողովրդի՝ ընդդիմանալու իրավունքի մեջ, այն ընկալմամբ, որ ժողովրդի՝ նոր սահմանադրական կարգ ստեղծելու իրավունքը գլուխ է բարձրացնում հատկապես պետական լրջագույն ճնշումների պարագայում²:

Պարզ է, որ նման մտայնության ձևավորման վրա մեծ ազդեցություն է գործել պետության և իրավունքի առաջացման հայրիշխանական մոտեցումը, որը լայնորեն տարածված էր Մեծ Բրիտանիայում: Սահմանադիր ուժի ընկալման այս տրամաբանության մեջ նշմարելի է նաև պետության և իրավունքի առաջացման աստվածաբանական տեսության այն գաղափարը, համաձայն որի՝ Աստծո կողմից մարդկությանը շնորհված երկու սրերից մեկը խորհրդանշում է եկեղեցական իշխանությունը, մյուսը՝ միապետի իշխանությունը: Այսպես՝ այս տեսության համաձայն՝ միապետի

¹ «Five Conceptions of Constituent Power», Joel Colón-Ríosx. Victoria University of Wellington Legal Research Papers, Volume 7 Issue №31, 2017, paper № 127/2017. URL= <http://surl.li/leijq>

² Տե՛ս 9-րդ հղումը, էջ 3-4:

իշխանությունը Աստուծուց է շնորհված, և այդ իսկ պատճառով նա է հանդիսանում Սահմանադիր ուժի միակ աղբյուր¹:

Սահմանադիր ուժի սահմանդրական իրավունքի գիտության մեջ իր դրկտորինալ զարգացումը գտավ հատկապես XVIII-XIXդդ. Ֆրանսիական և եվրոպական այլ երկրներում տեղի ունեցած հեղափոխությունից հետո:

Սահմանադիր ուժի կայացումը փոխկապակցված է սոցիոլոգիական, քաղաքագիտական, տնտեսական, հոգեբանական-մշակութային զարգացման բազմաթիվ ազդակների հետ, որոնք ուղեկցում են Ժողովրդի՝ որպես պատմաքաղաքական սուբյեկտի կայացմանն ու նրա քաղաքական կամքի ձևավորմանը, ինչպես նաև դրա արտաքին իրավական արտացոլմանը: Այս առանձնահատկությունների համատեքստում ձևավորվում է կայուն արժեքների համակարգ, ինչն ածանցյալ է Ժողովրդի էթնոհոգեբանական նկարագրից: Պետականորեն կազմակերպված ցանկացած հասարակություն օժտված է իրավաքաղաքական վարքի ի վերուստ տրված կանոններով, որոնք տվյալ Ժողովրդի պետաիրավական արժեհամակարգի առանցքն են կազմում: Հարկ ենք համարում նշել, որ չնայած այն հանգամանքին, որ այս սկզբունքները դինամիկ զարգացման մեջ են գտնվում և պատմաքաղաքական տարբեր զարգացումներին յուրովի են արձագանքում՝ գտնելով իրենց ձևական-իրավական ինքնարտահայտությունը, սակայն իրենց բուն էությունը հարակայուն և անփոփոխ է: Ինչպես նշվել է 1735 թվականին «Ջենթլմենս մեգազին» լրագրում հրապարակված հոդվածներից մեկում. «(...) լեզալ (պոզիտիվ-իրավական առումով, հեղ.) Սահմանադրությունը (...) միշտ պետք է ստորադաս լինի Աստուծուց տրված Երևույթների բնական Սահմանադրության նկատմամբ»²: Իրականում հենց այս բանաձևն է ապահովում պոզիտիվ Սահմանադրության լեգիտիմությունը. պետաիրավական հարաբերությունների սահմանադրաիրավական կարգավորումն իրականացնող պետականահաստատ իրավաքաղաքական ակտերը պետք է խարսխվեն Ժողովրդի

¹ Տե՛ս **Полдников Д.Ю.** Двух мечей теория // Православная энциклопедия. - М., 2006. Т. 14. - С. 270-271:

² Տե՛ս 9-րդ հղումը, *The London Magazine or Gentleman's Monthly Intelligencer*, Vol. 3, Craftsman, Sept. 7, No. 427 (1734) at 539-540. For a similar idea in the context of a history of the Roman State published in London in 1781, see Thomas Bever, *The History of the Legal Polity of the Roman State: And the Rise, Progress and Extent of the Roman Laws* (London: Printed for W. Strahan; and T. Caldwell, 1781) at 406.

կենսագոյի հիմնարար սկզբունքների և արժեքների վրա: Հակառակ պարագայում, ինչպես բազմիցս ցույց է տվել իրավակարգերի փլուզման պատմական փորձը, հասարակական իրողությունից վերացարկված իրավակարգը երկար կյանք չի ունենում:

Սահմանադիր ուժը (constituent power) ձևավորվում է դարերի ընթացքում և պայմանավորված է տվյալ ժողովրդի պատմաքաղաքական, սոցիալ-տնտեսական, մշակութային և հոգեբանական զարգացման առանձնահատկություններով: Սահմանադիր ուժը ձևավորվում, զարգանում և վերափոխվում է ազգի զարգացմանը զուգընթաց և գերազանցապես պայմանավորված է նրա էթնոգենետիկական նկարագրով և էթնոհոգեբանական վարքագծով: Այս ուժը ձևավորվում է հասարակական գիտակցության մեջ և հիմք է հանդիսանում պետականաստեղծման ողջ գործընթացի, այդ թվում նաև՝ Սահմանադրության ընդունման համար: Սահմանադրության ընդունումը Սահմանադիր ուժի արտացոլման եղանակներից մեկն է, որի միջոցով Սահմանադիրը հաստատագրում է այն գործիքակազմը, որի միջոցով իրենց կենսագործումն են գտնելու հասարակական գիտակցության մեջ արմատավորված պետաիրավական հիմնական արժեքները, սկզբունքներն ու նպատակները: Վերջիններս անմիջականորեն պայմանավորված են ժողովրդի դիմագծով, գենետիկ հիշողությամբ փոխանցվող պատմական փորձով և կախված չեն սահմանված ուժի կամարտահայտությունից:

Սահմանադիր ուժի միակ կրողը ժողովուրդն է: Սահմանադիր ուժը «բնակվում է» ժողովրդի ենթագիտակցության մեջ և գտնում իր իրավաքաղաքական կենսագործումը պետաիրավական կյանքի կարևորագույն ոլորտներում, հատկապես՝ **պետականահաստատ իրավաքաղաքական ակտերի ընդունման գործում:** Այսպես, **Հայ ժողովուրդը, որպես պետականաստեղծ սուբյեկտ, հանդիսանում է Սահմանադիր ուժի կրող:** Պետականաստեղծման ջիղը մեր ժողովրդի էության բնորոշիչներից է, հայ ազգային սկզբունքներից, ինչի մասին, ի թիվս այլնի, վկայում է պետականության վերականգնման համար մղված հայ ժողովրդի բազմադարյա պայքարը: Որպես Սահմանադիր՝ հայ ժողովուրդը ազգային արժեքների, նպատակների և հիմնարար սկզբունքների կերտողն ու կրողն է, և, հետևաբար՝ անկախ պետականության կազմակերպման ձևից, այդ

արժեքները հարակայուն են: Պատմական փորձը, այդ թվում նաև՝ հայոց պատմությունը, բազմիցս ցույց են տվել, որ անկախ հասարկության պետական կազմավորման ճկից, նույնիսկ նույն Սահմանադիր սուբյեկտի կողմից ստեղծված տարբեր պետական կազմավորումների միջև իրավահաջորդության հաստատման փաստից անկախ՝ Սահմանադիր ուժի արժեքանական էությունը պայմանավորող հիմնադրույթները չեն վերանում. նրանք գտնվում են դինամիկ զարգացման մեջ և կախված պատմաքաղաքական զարգացման կոնկրետ ժամանակաշրջանի բազմաբնույթ առանձնահատկություններից՝ վերափոխվում են, սակայն երբեք չեն անհետանում: Վերոնշյալը պայմանավորվում է նրանով, որ **պետականաստեղծ սուբյեկտը նույն ժողովուրդն է՝ իր պատմական անցյալով, ազգային արժեքներով և առանձնահատկություններով, էթնոհոգեբանական վարքագծով, մշակութային, տնտեսական, տնտեսական զարգացման յուրահատկություններով:** Վերոգրյալը վերահաստատվում է նաև պատմական իրողությամբ առ այն, որ, հատկապես, գերտերությունների դեպքում պետական շահերի հիմնական ուղղությունները չեն փոխվում. գուցե փոխվում են դրանք իրագործելու ուղիներն ու գործիքակազմերը, սակայն հիմնական շահերն ու սկզբունքները մնում են անփոփոխ: Չշեղվելով մեր ուսումնասիրության առարկայից՝ նշենք, որ նշվածը մեծամասամբ պատմագիտության և քաղաքագիտության ուսումնասիրման առարկա է, սակայն սահմանադրական իրավունքի գիտության տեսանկյունից ենթակա է ուսումնասիրման՝ պետաիրավական զարգացման առանձնահատկություններին վերաբերելի մասով: Այսպես՝ Հայաստանի առաջին և երրորդ հանրապետությունների միջև իրավահաջորդություն չի հաստատվել, սակայն որպես այդպիսին երկու հանրապետությունների պետականաստեղծ սուբյեկտը մեկն է՝ **Հայ ժողովուրդը**, ով պետականության հիմնարար սկզբունքների և համազգային նպատակների միակ կրողն է, այն միակ լեգիտիմ ուժը, որից բխում է պետականության սահմանադրական ինքնությունը: Նշվածի մասին վկայում է նաև այն հանգամանքը, որ **Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրի նախաբանում ամրագրված է Հայաստանի առաջին հանրապետության ժողովրդավարական ավանդույթները շարունակելու պատգամը, որը Հայաստանի երրորդ հանրապետության համար նույնպես պետականահաստատ նշանակություն ունի:**

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 3(11)2023

Սահմանադիր ուժի ինքնաարտահայտումը սովորաբար տեղ է գտնում պատմաքաղաքական ճգնաժամերի ընթացքում. ինչպիսիք են, օրինակ՝ հեղափոխությունները, հին իրավակարգից նորին անցման ժամանակաշրջանները և այլն: Այս պրոցեսների արդյունքում Սահմանադիր ուժը, ինքնաարտահայտվելով քաղաքական և իրավական հարթություններում, ուրվագծում է նոր իրավակարգի հիմքերը¹:

Հատկանշական է Սահմանադիր ուժի գործարկման ֆենոմենը հնից նոր իրավակարգին անցման ժամանակահատվածում. նոր պետականության և նոր իրավակարգի սահմանադրական հենքը ուղենշելիս Սահմանադիր ուժը հաշվի չի նստում նախկին (մեռած) իրավակարգի հիմունքների հետ, և Սահմանադիր ուժի գործունեությունն ու լեգիտիմությունը չեն կարող որոշվել մեռած իրավունքի չափանիշներով: Հին իրավակարգից նորին անցում կատարելու պարագայում, երբ նախկին իրավակարգի հիմունքները դադարում են գործուն լինելուց և այլևս չեն համապատասխանում հասարակության վերափոխված և վերադասավորված արժեհամակարգին, օբյեկտիվորեն սկսվում են ձևավորվել նոր իրավակարգի հիմքերը, որոնք իրենց արտացոլումն են գտնում ինչպես փաստացի տեղի ունեցող քաղաքական գործընթացներում, այնպես էլ հասունացման որոշակի աստիճանի հասնելուն պես՝ անցումային շրջանի իրավաքաղաքական փաստաթղթերում:

Գերմանիայի Դաշնային Սահմանադրական դատարանը 1951 թվականին *Südweststaat* գործում նշել է, որ սահմանադրական իրավունքում գոյություն ունեն այնպիսի հիմնական սկզբունքներ, որոնք նախասահմանադրական իրավունքի արտացոլանքն են, ինչի ուժով այդ սկզբունքները պարտադիր են Սահմանադրի համար և մնացյալ նորմերի համար հանդիսանում են սահմանադրականության չափանիշ: Գերմանիայի Դաշնային Սահմանադրական դատարանը նաև նշում է, որ նշվածը վերաբերում է նաև Սահմանադրության նորմերին, քանի որ նախասահմանադրական իրավունքի նորմ-սկզբունքները հանդես են գալիս որպես

¹ Նկարագրված գործընթացների ուսումնասիրման գործում նշանակալի է քաղաքական սիներգետիկայի դերը, վերջինս կարիք ունի համակարգային ուսումնասիրման՝ իրավական գործընթացների վրա ունեցած ազդեցության վերհանման համար:

բոլոր իրավանորմերի նկատմամբ գերակայող «բարձրագույն սկզբունքների և հիմնարար որոշումների անքակտելի վերապահում»¹:

Այդպիսի սկզբունքներ պարունակող ակտերը շատ հաճախ ընդունվում են տվյալ ժամանակահատվածում առավելագույն լեգիտիմությամբ օժտված մարմնի կողմից, մինչդեռ վերջինս այդ ակտերի ընդունման համար պոզիտիվ իրավունքով, որպես կանոն, լիազորված չէ: Սակայն, դա ոչ մի կերպ չի կարող վիճարկել այդ ակտերի սահմանադրականությունը, քանի որ վերջիններս անմիջականորեն պայմանավորված են հասարակական հարաբերությունների նյութական և գաղափարաբանական պայմաններով և բխում են նոր իրավակարգի արժեքանությունից: Գ. Հարությունյանը նշում է. «(...) Սահմանադրության արժեքանությունն արժեքների այն համակարգն է, որն ընկած է սահմանադրական իրավակարգավորումների հիմքում: Հասարակական հարաբերությունների սահմանադրականացումը տեղի է ունենում կենսագոյի հիմնարար արժեքների իմաստավորման ու դրանց շուրջ հասարակական համաձայնության հենքի վրա»²: **Միայն այս արժեքների վրա խարսխված իրավակարգն է օժտվում ճշմարիտ և պետականապահպանության տեսանկյունից՝ կայուն գործունեությամբ:**

Անցումային ժամանակաշրջաններին բնորոշ է իրավունքի երկակիությունը, նոր իրավակարգի «ոգին» և հնի «տառը» բախվելով առաջացնում են բազմաթիվ կոլիզիաներ: Օրինակ՝ նշվածը տեղ գտավ ԽՍՀՄ փլուզման ժամանակահատվածում, երբ խորհրդային հանրապետություններում անցում էր կատարվում հին (խորհրդային) իրավակարգից նոր իրավակարգին: Սակայն, մինչ նոր իրավակարգը կձևավորվեր՝ սկիզբ առավ պոզիտիվ սահմանադրական իրավունքի տեսանկյունից անոմալ իրավական երևույթ. հին և նոր իրավունքների երկակիությունը հանգեցրեց հին (ձևականորեն գործող) իրավակարգից վերացարկված՝ անցումային շրջանի իրավակարգի ձևավորմանը, որն ուղեկցվեց *ultra vires* (լիազորություններից դուրս) ակտերի ընդունմամբ, որոնք կարգավորում էին նոր իրավակարգի կարևորագույն հասարակական հարաբերությունները մինչ նոր կարգերի վերջնական կենսագործումն ու

¹ Избранные решения Федерального Конституционного Суда Германии. Фонд Конрада Аденауэра в Российской Федерации. – Москва: “Инфотропик Медиа”, 2018. – С. 14.

² Տե՛ս 5-րդ հղումը:

Սահմանադրության ընդունումը: Այս ակտերը, ի թիվս այլնի, պարունակում էին կոլիզիոն նորմեր՝ հին և նոր օրենքների միջև առաջացող կոլիզիաները լուծելու նպատակով: Այսպես՝ 1990 թ. օգոստոսի 23-ի Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրի ընդունումից հետո՝ 1990 թ.-ի դեկտեմբերի 25-ին ՀԽՍՀ Գերագույն խորհուրդն ընդունեց «Հայաստանի անկախության մասին» հռչակագրին համապատասխան ընդունված օրենսդրական ակտերի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքը¹, ըստ որի՝ մինչև Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության ընդունումը դադարեցվում էր գործող սահմանադրության այն դրույթների գործողությունը, որոնք հակասում են «Հայաստանի անկախության մասին» հռչակագրի հիման վրա Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհրդի կողմից ընդունված օրենքներին: Այս և նմանատիպ ակտերն իրենց համակարգային միասնության մեջ կազմավորեցին անցումային շրջանի իրավակարգը, որը հող հանդիսացավ հետագայում նոր իրավակարգի կազմավորման համար: Հին օրենքների գործարկումը շարունակվեց մինչև նոր իրավակարգի վերջնական ձևավորումը: Վերոգրյալն արվում էր իրավական ռեյիեֆում որոշակի կայունություն ապահովելու և կարևորագույն հասարակական հարաբերությունները կարգավորելու համար: Այնուամենայնիվ, հնի և նորի այս «պայքարում» հաղթանակը միշտ պատկանում է նորին:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը և ամբողջացնելով Սահմանադիր և սահմանված ուժերի հարաբերակցության տեսական վերլուծությունը՝ նշենք, որ ի տարբերություն սահմանված ուժի՝ Սահմանադիր ուժը բացարձակ է և ենթակա չէ ո՛չ սահմանափակման, ո՛չ կարգավորման՝ իրավական մեթոդներով: Ի տարբերություն Սահմանադիր ուժի՝ սահմանված ուժն ինքնին սահմանափակված է հենց Սահմանադրության ու պետականահաստատ այլ փաստաթղթերում արտահայտված Սահմանադրի կամքով:

2. Սահմանադիր ուժի կանխորոշիչ դերը ներպետական իրավունքի ձևավորման և զարգացման գործում

¹ ՀՀ Սահմանադրական օրենքը «Հայաստանի անկախության մասին» հռչակագրին համապատասխան ընդունված օրենսդրական ակտերի մասին, 25.12.1990 թ.: URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=71>

Սահմանադիր ուժն ուղղված է պետաիրավական կյանքում ազգային սահմանադրական ինքնության կենսագործմանը: Սահմանադրական ինքնությունը, լինելով ածանցյալ ազգային ինքնությունից, ձևավորվում է ազգային արժեքների, ավանդույթների և նպատակների համակարգի հիման վրա: Պետության և ժողովրդի սահմանադրական ինքնությունը պայմանավորում է վերջիններիս սահմանադրական բնույթը, ուրվագծում է իրավակարգի արժեքային ռելիեֆը: Սահմանադրական ինքնությունն ուսումնասիրման առարկա է հանդիսանում թե՛ քաղաքագիտության, թե՛ փիլիսոփայության, թե՛ սոցիոլոգիայի, թե՛ իրավագիտության համար. նշված բոլոր գործընթացներում սահմանադրական ինքնությունը յուրովի է ինքնաարտահայտվում: Իրավունքի սահմաններում սահմանադրական ինքնությունը արտահայտվում և ձևականացվում է սահմանադրաիրավական հիմնարար փաստաթղթերում՝ գտնելով իր պոզիտիվ-իրավական ամրագրումը: Այս գործընթացին միշտ նախորդում են քաղաքական լրջագույն գործընթացներ, որոնք հանգեցնում են հասարակական կարգի վերափոխումների և վերաարժևորումների, որոնք հասունացման որոշակի մակարդակում համապատասխան ազդեցություն են գործում նաև պոզիտիվ իրավունքում սահմանադրական կարգի բնորոշման վրա:

Սահմանադրական իրավունքը զարգանում է՝ արտացոլելով հասարակական կարգի վրա ներազդող քաղաքական լրջագույն գործընթացները՝ սերտորեն կապվելով պետության և իրավունքի պատմական զարգացման հետ: Սահմանադրական իրավունքի զարգացման օրինաչափությունների ուսումնասիրումն ու վերլուծումը՝ վերացարկված պատմաքաղաքական գործընթացների զարգացման և վերջիններիս քաղաքագիտական նույնականացման գործընթացների ուսումնասիրումից, մեղմ ասած, իրատեսական չէ: Այդ իսկ պատճառով, անդրադառնալով Հայաստանի Հանրապետության ձևավորման սահմանադրագիտական առանձնահատկություններին՝ հարկ ենք համարում վերհանել պետականաստեղծ այդ գործընթացի՝ սույն ուսումնասիրության տեսանկյունից առանցքային օրինաչափությունները: Այսպես՝ ԽՍՀՄ փլուզման ժամանակահատվածում Հայ ժողովուրդը, որպես Սահմանադիր ուժի կրող, իր պետականաստեղծ կամքն արտահայտեց 1990 թվականի օգոստոսի 23-ին ընդունված **Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրում՝ հաստատագրելով**

հայ պետականության սահմանադրական ինքնության առանցքային գաղափարահեն արժեքները: Հայաստանի անկախությունը հռչակվեց Արցախյան պայքարի բովում և ԽՍՀՄ փլուզման բեկումնային ժամանակահատվածում: Պատմաքաղաքական հենց այս գործընթացներին զուգահեռ սկսեց ձևավորվել Հայաստանի Հանրապետության իրավակարգի հենքը:

Այսպես՝ ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի կողմից ընդունված Հայաստանի անկախության մասին հռչակագիրն ազդարարեց Հայաստանի անկախությունը և հիմք դրեց նորաստեղծ պետականության իրավակարգի կառուցմանը: Անկախության հռչակագրի ընդունմանը նախորդել էր պետականագիտության տեսանկյունից մեկ այլ արժեքավոր իրավական ակտի ընդունում, որը հիմնարար դերակատարում ունեցավ Հայաստանի անկախության հաստատման գործում: 1989 թվականի դեկտեմբերի 1-ին ընդունվել էր «Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին» Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի համատեղ որոշումը¹, որը հիմք հանդիսացավ Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրի ընդունման համար, ինչի մասին վկայում է Հռչակագրի նախաբանը: Ըստ վերջինիս՝ Հայաստանի անկախությունը հռչակվում է՝ *հիմնվելով 1989 թվականի դեկտեմբերի 1-ի «Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին» Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի համատեղ որոշման վրա և զարգացնելով 1918 թվականի մայիսի 28-ին ստեղծված անկախ Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդավարական ավանդույթները*: 1989 թվականի դեկտեմբերի 1-ի «Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին» Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի համատեղ որոշումը հիմնարար սահմանադրական փաստաթուղթ է, որը հիմք է հանդիսացել Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրի ընդունման համար և լիարժեքորեն կիրառելի է սահմանադրական արդարադատության շրջանակներում,

¹ Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի որոշումը Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին, 01.12.1989 թ.: URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=3153>

քանի որ հենց այդ փաստաթղթով է սկսվել Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության սահմանադրական բնորոշումը:

Այս մասին վկայում են նաև անցումային իրավակարգի մի շարք այլ ակտեր: Այսպես՝ 1992 թվականի հուլիսի 8-ին ՀՀ Գերագույն խորհուրդն ընդունեց որոշում՝ «Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում ստեղծված իրավիճակի մասին»¹, որում՝ *հիմնվելով միջազգային իրավունքի հիմնադրույթների, ազգերի ինքնորոշման իրավունքի, ինչպես նաև Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության անկախության մասին 1991 թվականի դեկտեմբերի 10-ի հանրաքվեի արդյունքների վրա,*

հայտնելով Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը և նրա ազգաբնակչության իրավունքները պաշտպանելու վճռականությունը,

հավաստելով Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության հիմնահարցի քաղաքական լուծման ուղուն իր հավատարմությունը,

նշելով, որ կպաշտպանի Արցախի հարցի այն լուծումը, որը կընդունի Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը, անընդունելի համարելով մի շարք միջազգային փաստաթղթերում Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը որպես Ադրբեջանի մաս ամրագրելու փորձերը՝ ՀՀ Գերագույն խորհուրդը որոշեց.

1. Հետևողականորեն սատար կանգնել Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությանը և նրա բնակչության իրավունքների պաշտպանությանը:

2. Հայաստանի Հանրապետության համար անընդունելի համարել միջազգային կամ ներպետական ցանկացած փաստաթուղթ, որտեղ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունը նշված կլինի Ադրբեջանի կազմում:

Վերոնշյալն ուղղակիորեն հաստատագրում է այն, որ Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանության սահմանադրաիրավական բնորոշումը անքակտելիորեն փոխկապակցված է Արցախի (Լեռնային Ղարաբաղի) ինքնորոշման իրավունքի կենսագործման հետ: Եվ Արցախի ինքնորոշման իրավունքի դեմ ուղղված ցանկացած արարք՝ թե՛ ներպետական, թե՛ վերպետական հարթություններում, անհամատեղելի է

¹ ՀՀ Գերագույն խորհրդի որոշումը Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում ստեղծված իրավիճակի մասին, 08.07.1992 թ.: URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=3278>

ՍԱՀՄԱՆԱՂՈՒՄԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 3 (11) 2023

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական կարգի և հայ ազգային սահմանադրական ինքնության հետ: Հանուն Արցախի հայ ժողովրդի պայքարը Հայաստանի երրորդ հանրապետության հիմնարար սահմանադրական նպատակներից է, որով պայմանավորվում է մեր պետականության ինքնիշխանության արժեքանությունը, որից հրաժարվելն օբյեկտիվորեն անհնար է, քանի որ այդ արժեքի կրողը Հայ Սահմանադիրն է՝ Հայ ժողովուրդը:

Հայաստանի Հանրապետության և Արցախի (Լեռնային Ղարաբաղի) Հանրապետության գետենիկ կապը անխզելի է, քանի որ երկու հանրապետություններն էլ սկիզբ են առել նույն աղբյուրից, նույն քաղաքական գործընթացների արդյունքում, երկուսն էլ ստեղծված են նույն Սահմանադրի՝ Հայ ժողովրդի կողմից, երկուսն էլ վերջինիս պետականաստեղծ ներուժի կենսագործման անմիջական արդյունք են, երկուսի սահմանադրական կարգն էլ խարսխված է նույն արժեքների, սկզբունքների և համազգային նպատակների վրա և մեր երկու պետությունների սահմանադրական ինքնությունը մեկն է և միասնական է: Հայաստանի Հանրապետության հիմնարար սահմանադրական ակտերում գետեղված կարգավորումներից բխում է, որ Արցախի ինքնորոշման իրավունքի դեմ ուղղված ցանկացած գործընթաց և արարք ուղղակիորեն հակասում է Հայաստանի Հանրապետության ինքնիշխանությանն ու սահմանադրական կարգի անխախտելիությանը, ինչը խարսխվում է Արցախյան գոյապայքարի հայանպաստ լուծման և պատմական արդարության կյանքի կոչման սրբազան նպատակի վրա:

Սահմանադիր ուժի կենսագործման առանձնահատկություններից է նաև այն, որ վերջինս օբյեկտիվորեն չի կարող ստեղծել գործող իրավակարգի դադարեցման, վերացման միջոցներ: Իրավակարգերի «ինքնասպանություն» նախատեսող իրավական միջոցները չեն կարող ամրագրվել: Վերոնշյալի լույսի ներքո հարկ ենք համարում անդադառնալ մեկ այլ կարևոր հանգամանքի. Սահմանադրի կողմից կայացված որոշումները չեն կարող բեկանվել որևիցե մարմնի՝ Սահմանադրի կամքը չարտահայտող ակտով: Նշվածը վերաբերելի է, ի թիվս այլնի, նաև Արցախի Հանրապետության Նախագահի 2023 թ. սեպտեմբերի 28-ի

հրամանագրին, որով փորձ է արվում սանկցավորել Արցախի Հանրապետության ոչնչացմանն ուղղված գործընթացները:

Վերամիավորման մասին որոշումը Հայաստանի երրորդ հանրապետության հիմնարար փաստաթղթերից է, որի հիման վրա հետագայում գործարկվեց սահմանադրական իրավունքի դոկտրինին հայտնի, այսպես կոչված, «մատրյոշկայի էֆեկտը», ըստ որի՝ պետության հիմնարար սահմանադրական փաստաթղթերը, փոխկապակցված լինելով, կազմում են պետության սահմանադրական հիմնարար փաստաթղթերի փաթեթը: Սովորաբար, «մատրյոշկայի էֆեկտի» գործարկումը տեղ է գտնում այդ ակտերի նախաբանների միջոցով, ինչը, ահավասիկ, տեղի է ունեցել նաև Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական փաթեթի ձևավորման գործում: Այսպես՝ ՀՀ պետականաստեղծ փաստաթղթերի շարքը, ինչպես նշվեց, չի սահմանափակվում Սահմանադրությամբ. Հայաստանի Հանրապետության հիմնարար փաստաթղթերն են 1989 թվականի դեկտեմբերի 1-ի «Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին» Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի համատեղ որոշումը, որի հիման վրա ընդունվել է Հայաստանի անկախության մասին 1990 թ. օգոստոսի 23-ի հռչակագիրը, որը, իր հերթին, հիմք է հանդիսացել ՀՀ Սահմանադրության ընդունման համար, ինչի մասին ուղղակիորեն նշված է Հռչակագրի 12-րդ կետում, և ինչը նաև արձանագրված է Սահմանադրության նախաբանում: Այս հիմնարար փաստաթղթերը միմյանց հետ կապված են նախաբաններում գետեղված հղումների միջոցով և իրենց միասնության մեջ արտացոլում են պետության **սահմանադրաիրավական արժեքանության հիմքը**: Վերոգրյալի տրամաբանությունից բխում է, որ փաթեթը կազմող ակտերը պետք է ընկալվեն իրենց գաղափարական միասնության մեջ¹: Այսպես՝ **ՀՀ Սահմանադրության ոչ մի նորմ չի կարող մեկնաբանվել և առավել ևս կիրառվել՝ վերացարկված Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրի՝ հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքները և համագալին նպատակները սահմանող նորմերից:**

¹ Մանրամասն տե՛ս **Агабекян Ф.О.** "Синергетика переходного кризиса и феномен Малой Конституции в период распада СССР" // Конституционный Суд РА: Вестник. - 2(110)2023. - С. 134-193:

ՍԱՀՄԱՆԱՐԴՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐՈՒՄ 3(111)2023

Հայաստանի անկախության հռչակագրի հիման վրա ընդունվեցին մի շարք ակտեր, որոնք, հանդիսանալով անցումային իրավակարգի մաս, զետեղեցին այնպիսի իրավադրույթներ, որոնք ուղենշեցին նոր իրավակարգի ձևավորման առանցքային ուղղություններն ու շեշտադրեցին Սահմանադրի կամքը՝ պետաիրավական կարևորագույն հարաբերությունների կարգավորման գործում:

Անդրադառնալով մեր պետականության սահմանադրական ինքնությունը կանխորոշող մեկ այլ հանգամանքի՝ Հռչակագրի նախաբանում նշված 1917-1920 թթ. գոյություն ունեցած Առաջին հանրապետության ժողովրդավարական ավանդույթներին, նշենք, որ սա ևս հիմնարար նշանակությունի ունի պետականաստեղծ գործընթացի համար: Այս դրույթն արտացոլում է Հայաստանի առաջին և երրորդ հանրապետությունների միջև գոյություն ունեցող արժեքաբանական կապը, ինչն անխզելի և անհաղթահարելի է, քանի որ պետականաստեղծ, պետականության միակ կրող հանդիսացող սուբյեկտը նույնն է՝ Հայ ժողովուրդը:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ՝ գտնում ենք, որ իրավակարգերի գործունությունը ամբողջությամբ կախված է նրանից, թե իրավակարգի գործող հիմունքները որքանով են համապատասխանում հասարակական գիտակցության մեջ արմատավորված պետաիրավական արժեքանությանը:

Գտնում ենք, որ սահմանդիր ուժի ճշմարիտ արտացոլումն իրավակարգի հիմունքները հաստատագրող իրավական ակտերում, ինչպես նաև վերջիններիս կյանքի կոչումը պետականապահպանության երաշխիքներից է: Պետականության գաղափարաբանության մաս են կազմում ազգային արժեքներն ու հիմնարար նպատակները, որոնք իրավակարգի հենքում են դրվում՝ կանխորոշելով պետականության՝ գաղափարաբանական իմաստով ինքնությունն ու սահմանները: Վերադառնալով սկզբում՝ Սահմանադիր բառի նշանակության բացահայտման ժամանակ բարձրացված այն հարցերին, թե ով և ինչ է սահմանում՝ եզրափակենք, որ **Սահմանադիր ուժի կրող Հայ ժողովուրդը սահմանում է Հայոց պետականության ինքնությունը՝ կանխորոշելով այն հիմնարար սկզբունքները, արժեքներն ու նպատակները, որոնք մեր պետական քաղաքականության հրամայականը պիտի դառնան:**

Այս առումով, Սահմանադրությունը Սահմանադիր ուժի խորհրդանիշային արտացոլանքն է: Սահմանադրությունը խորհրդանշում է հասարա-

կական ուժերի միջև կայացած փոխհամաձայնությունը, արտացոլում այն հիմնական արժեքների և նպատակների համակարգը, որոնց պահպանմանն ու կենսագործմանն են ուղղված սահմանադրական գործիքակազմերը: Այստեղ մեծ է սահմանադրական սիմվոլիզի դերը. Սահմանադրությունը, լինելով Ժողովրդի պետականաստեղծ քաղաքական կամքի դրսևորում, սահմանադրական սիմվոլիզմի համակարգի կենտրոնական դերակատարն է և բանաձևում է Ժողովրդի սահմանադրական ինքնությունը: Գտնում ենք, որ Սահմանադրությունը, Անկախության հռչակագիրը և պետականահաստատ այլ փաստաթղթերը, ինքնին լինելով ձևական սահմանադրական իրավունքի գլխավոր փաստաթղթերից, օբյեկտիվորեն չեն կարող արտացոլել Ժողովրդի, այն է՝ Սահմանադրի ինքնությունը պայմանավորող բոլոր արժեքներն ու հիմնարար գաղափարադրույթները. վերջիններիս վերհանումը գերազանցապես պետք է տեղ գտնի իրավափիլիսոփայական հարթությունում՝ ազգային իրավական մտքի զարգացման և պետաիրական ինստիտուտների կայացման պատմությունը համակարգային վերլուծության ենթարկելով: Հաշվի առնելով ներպետական իրավական համակարգի պոզիտիվիզացվածությունը և վերջինիս բնորոշ իրավական մշակույթը, ինչպես նաև ազգային-իրավական ինքնության դեմ ուղղված այն մարտահրավերները, որոնց հաճախ մատնվում են իրավական համակարգերը՝ կարծում ենք, որ պետականահաստատ փաստաթղթերը առնվազն պետք է զսպող գործիքակազմեր նախատեսեն՝ հիմնարար ազգային արժեքների, սկզբունքների և նպատակների իրավական պաշտպանության երաշխավորման համար, այդ թվում նաև՝ վերջիններիս պոզիտիվ ամրագրվածության բացակայության պայմաններում: Քանի որ ոչ թե պոզիտիվ իրավունքում ամրագրված լինելն է նշանավորում ազգային իրավական մտքի հիմնարար սկզբունքներն ու արժեքները, այլ իրենց ի բնե, «ի վերուստ տրված» այդօրինակ որակը և ազդեցությունը պետաիրավական համակարգի ձևավորման և կայացման վրա: Այնուամենայնիվ, ինչքան էլ այդ սկզբունքներն ու արժեքները օբյեկտիվորեն գործեն հասարակական իրավագիտակցության գիտակցական ու ենթագիտակցական շերտերում, միևնույն է, սահմանադրական իրավունքի զարգացման ժամանակակից միտումներն ու վերջիններիս ուղեկցող մարտահրավերները վկայում են այն մասին, որ

ներպետական սահմանադրաիրավական համակարգերը պետք է նախատեսեն ինքնապաշտպանական մեխանիզմներ, որպեսզի կասեցվեն սահմանադրական ինքնության և ազգային դիմագծի թիրախավորման փորձերը, որոնք շատ հաճախ տեղ են գտնում հենց իրավական գլոբալիզացիայի շղարշի ներքո: Ինչպես նաև, հարկ ենք համարում նշել, որ այստեղ երիցս մեծ է ոչ այնքան պոզիտիվ իրավունքի, որքան իրավական մշակույթի գործոնը: Միայն բարձր իրավագիտակցության և զարգացած սահմանադրական մշակույթի պայմաններում է հնարավոր վերոնշյալ արժեքների սահմանադրաիրավական նշանակության վերհանումն ու սահմանադրաիրավական երաշխավորումը:

Գ. Հարությունյանը նշում է. «Սահմանադրական մշակույթի հիմնական տարրերն են հասարակական համակեցության բանական իմաստավորումը, կենսագոյի հիմնարար արժեքների առկայությունը, դրանց շուրջ հասարակական համաձայնությունը, վերջինիս վերարտադրումն ապրելակերպի ու գործելակերպի կանոնների ու համապարտադիր վարքագծի նորմերի միջոցով, դրանց որոշակի համակարգված իրավական բնույթ հաղորդելն ու դրանց նկատմամբ հասարակական որոշակի վերաբերմունքը: (...) Իրավական արժեքանության (աքսիոլոգիայի) տեսանկյունից սահմանադրական մշակույթի ի հայտ գալը պայմանավորված է նրանով, թե որքանով են «Սահմանադիր» հարաբերություններն իրավականորեն արժևորվում, դառնում վարքագծի համընդունելի կանոն»¹:

Պոզիտիվիզմի նեղ կապանքները երբեք թույլ չեն տա իրավունքի նմանօրինակ զարգացում, այդ իսկ պատճառով գտնում ենք, որ գործող համակարգի արժեքային կատարելագործումը պետք է ընթանա իրավական կրթության որակական բարելավմանը և իրավագիտակցության բոլոր տեսակների բարձրացմանը զուգընթաց: Այս համատեքստում հարկ ենք համարում ևս մեկ անգամ ընդգծել այն, որ նույնիսկ պոզիտիվ-իրավական մեխանիզմների առկայության պարագայում դժվար կլինի վերոնշյալ արժեքների սահմանադրաիրավական երաշխավորումը, եթե սահմանադրական համապատասխան մշակույթ ձևավորված չլինի ինչպես հասարակական գիտակցության, այնպես էլ պետաիշխանական մարմինների գործելաոճում:

¹ Տե՛ս 5-րդ հղումը, էջեր 20-21:

Ժամանակակից սահմանադրական իրավունքի զարգացման միտումները վկայում են, որ սահմանադրաիրավական կարգավորումները տեղ ունեն ոչ միայն օրենքի տառի սահմաններում, այլ նաև, ի շնորհիվ ձևավորված քաղաքական և իրավական մշակույթի՝ օրենքից դուրս (extra legem) և օրենքին հակառակ (contra legem) իրավակարգավորման շրջանակներում¹: Սահմանադրական իրավունքը, լինելով ամենագաղափարականացվածն ու իրավունքի բոլոր ճյուղերից ամենամոտը իրավունքի փիլիսոփայությանը՝ իր զարգացման ընթացքում հենվում է ոչ այնքան սահմանված ուժի կամաարտահայտության, որքան Սահմանադիր ուժի կողմից հաստատագրվող արժեքային հրամայականների վրա: Չենք վարանի փաստել, որ **հայ ազգային սահմանադրական ինքնության պահպանությունը երբեմն կախված է բարձրագույն դատական ատյանների, մասնավորապես՝ Սահմանադրական դատարանի՝ պոզիտիվիզմի կապանքները խզելու պատրաստակամությունից, քանի որ Սահմանադրական արդարադատության առաքելությունը անհնար է պարփակել պոզիտիվ իրավունքով, երբեմն խիզախություն է անհրաժեշտ հանուն ազգային իրավունքի արժեհամակարգի պահպանման և հիմնվելով պետականության սահմանադրական արժեքանության վրա՝ վեր կանգնել պոզիտիվ իրավունքից և հանդես գալ որպես հիրավի իրավունքի փիլիսոփայության Դատարան:**

Հասարակական հարաբերությունների ճշմարիտ սահմանադրականացում հնարավոր է միայն այն իրավակարգերում, որտեղ պոզիտիվ իրավունքի հիմունքները համապատասխանում և բխում են հասարակական իրավագիտակցության մեջ արմատավորված կենդանի իրավունքից, արտացոլում են հասարակական ուժերի իրական հարաբերակցությունն ու ուղղված են «կենսագոյի հիմնարար արժեքների իմաստավորմանը», որոնք աղբյուր են հանդիսանում Սահմանադիր ուժի համար: Այն պոզիտիվ-իրավական կարգավորումները, որոնք չեն համապատասխանում կամ պատմաքաղաքական զարգացման որևէ փուլում դադարում են համապատասխանել նշված արժեքներին՝ հավակնում են «մեռած

¹ Մանրամասն տե՛ս **Ղամբարյան Ա.**, «Սահմանադրական իրավունքի զարգացումը contra constitutionem», Հայաստանի Եվրոպական համալսարան 12(02), 2021: **Ղամբարյան Ա.**, «Contra legem իրավունքի զարգացման դոկտրինը Հայաստանի Հանրապետության անկախացման գործընթացում», Գիտական Արցախ, N3(10), 2021, էջեր 86-97:

իրավունք» որակմանը: Նշենք, որ վերոշարադրյալ օրինաչափությունը մարդկության պատմության ընթացքում բազմաթիվ անգամներ ոտնահարվել է. մասնավորապես, բռնապետությունների և կայսրությունների ձևավորումը գրեթե միշտ ուղեկցվել է հպատակեցված ազգերի և պետությունների դիմագծի համահարթեցման փորձերով, սակայն պատմական փորձը վկայում է այն մասին, որ բռնապետությունների նմանաբնույթ քաղաքականությունները գրեթե միշտ պարտությամբ են պսակվել, քանի որ արժեքային հարթությունում հակասությունների սրումը միշտ ավարտվել է իրավակարգերի փլուզմամբ:

Սահմանադրական հիմնարար ակտերն իրավացիորեն օժտված են գաղափարական մեծ պոտենցիալով՝ արտացոլելով պետական քաղաքականության գաղափարախոսական հենքը: Սահմանադրական իրավունքի տեսանկյունից գաղափարախոսական արժեքավոր աղբյուր է Սահմանադրության նախաբանը և պետականաստեղծ հռչակագրերը: Վերջիններս սովորաբար ամրագրում են այն գերագույն նպատակներն ու սկզբունքները, որոնցով պայմանավորվում է պետականության գոյաբանական առաքելությունը: Հենց այս նորմերում է արտահայտվում Սահմանադիր ուժի էությունը: Այդ սկզբունքներն ամրագրող նորմերի անփոփոխելիությունն ու անհաղթահարելիությունն իրենց օբյեկտիվ յուրահատկությունն է, ոչ թե սահմանված ուժի կամարտահայտությունը: Դատական և օրենսդիր իշխանության մարմինները կարող են իրավական ակտերում վերոնշյալ սկզբունքների այդօրինակ հատկությունն արձանագրել, ինչը ողջունելի է և պետականանպաստ, սակայն նույնիսկ նմանօրինակ պոզիտիվ-իրավական ամրագրումների բացակայությունն ի վիճակի չէ ժխտելու հիմնարար արժեքների և սկզբունքների անփոփոխելիությունը:

Սահմանադրաիրավական նորմերի մեկնաբանման համար ելակետային նշանակություն ունեն դրանց հիմքում ընկած *պատրմական, իրավափիլիսոփայական, ազգային ինքնորոշման, պետականաշինության, համամարդկային արժեքների վերաբերյալ ընկալումներն ու գաղափարները*, որոնք ամփոփված են Սահմանադրության նախաբանի շրջանակներում: Սահմանադրության նախաբանն ուրույն սահմանադրաիրավական արժեք է և սահմանադրի կամքի մեկնաբանման առանցքային գործիք: Լինելով Սահմանադրության օրգանական բաղադրատարրը և

հանդիսանալով Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթ (ՍԴՈ-1590, 29.04.2021թ.)՝ Սահմանադրության նախաբանը բովանդակում է աշխարհայացքային հստակ կողմնորոշիչներ, որոնք ամրագրում են հայոց պետականության հասարակա-քաղաքական, արժեքաբանական հենքը, համազգային նպատակները, դրանց ձգտելու և հասնելու միջոցներն ու մոտեցումները, հստակեցնում սահմանադրաիրավական նորմերի մեկնաբանման գաղափարախոսական ուղղվածությունը:

Իբրև ակունք ունենալով Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրում հաստատագրված հայոց պետականության հիմնարար սկզբունքներն և համազգային նպատակները՝ Սահմանադրության նախաբանը կանխորոշում է սահմանադրաիրավական նորմերի հիմքում ընկած ելակետերն ու ուրվագծերը, որոնք անխզելիորեն խարսխված են Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրով ամրագրված հանրային իշխանության մարմինների սուբստանցիոնալ պարտավորությունների, ազգային արժեքների և սահմանադրական անանց երաշխիքների վրա:

Սահմանադրության նախաբանը՝ որպես Սահմանադրության նորմերի նպատակային մեկնաբանման ուղենիշ, նախկինում ևս վկայակոչվել է Սահմանադրական դատարանի որոշումներում: Այսպես.

Սահմանադրական դատարանը 2003 թվականի ապրիլի 16-ի ՍԴՈ-412 որոշմամբ կարևորել է Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական կարգի ամրապնդման և Սահմանադրության նախաբանում ամրագրված՝ քաղաքացիական համերաշխության հաստատման անհրաժեշտությունը:

Սահմանադրական դատարանը իր՝ 2010 թվականի հունվարի 12-ի ՍԴՈ-850 որոշման մեջ նշում է. «ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտնում է նաև, որ «Հայաստանի Հանրապետության և Թուրքիայի Հանրապետության միջև հարաբերությունների զարգացման մասին» արձանագրության դրույթները Հայաստանի Հանրապետության օրինաստեղծ ու իրավակիրառական պրակտիկայում, ինչպես նաև միջպետական հարաբերություններում չեն կարող մեկնաբանվել ու կիրառվել այնպես, որը կհակասի ՀՀ Սահմանադրության նախաբանի դրույթներին և Հայաստանի Հանրապետության հիմնարար արժեքներին»:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 3(111)2023

տանի անկախության մասին հռչակագրի 11-րդ կետի պահանջներին»¹: Սահմանադրական դատարանի այս դիրքորոշումը վերաբերելի է հայ պետականության հիմնարար բոլոր սկզբունքներին և համազգային նպատակներին, որոնք հաստատագրված են Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրում և Սահմանադրության նախաբանում:

Սույն որոշումն ակնառու օրինակ է առ այն, որ Սահմանադրական դատարանը սահմանադրական նորմերի նյութական զարգացման միջոցով պոզիտիվ-իրավական պաշտպանության երաշխիքներ ստեղծեց վերոնշյալ սկզբունքների և նպատակների համար: Նմանատիպ նախադեպերով բարձր դատարանները բնորոշում են պետականության սահմանադրական ինքնությունը և պետական քաղաքականության՝ վերջինիս հետ համադրման իմպերատիվ պահանջ ստեղծել և պայմանավորել դրանով այդ քաղաքականության արդյունքների սահմանադրականությունը:

Նշվածը պետք է տեղ գտնի բոլոր այն դեպքերում, երբ որևէ վտանգ կա թիրախավորելու պետականության սահմանադրական ինքնությունը. լինի դա ներպետական, թե վերպետական հարթություններում: *Իրավական ինտեգրացիոն ոչ մի գործընթաց, ոչ մի միջազգային պայմանագիր, այլ կերպ՝ արտահայտված ոչ մի դիրքորոշում, որը հակասում է հայկական պետականության սահմանադրական ինքնությանը՝ հակասելով հիմնարար փաստաթղթերում ամրագրված սկզբունքներին և նպատակներին, չի կարող սահմանադրական համարվել:* Պետությունը՝ հանձինս պետական մարմինների և պաշտոնատար անձանց, ներպետական և միջազգային հարթություններում իրավաստեղծ և իրավակիրառ գործունեություն իրականացնելիս պետք է առաջնորդվի Սահմանադրության նախաբանում և Հայաստանի անկախության մասին հռչակագրում հաստատագրված սկզբունքներով և արժեքներով: **Սահմանադրաիրավական և ոչ մի դրույթ չի կարող մեկնաբանվել և կիրառվել՝ ի հակասություն հայ**

¹ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ 2009 ԹՎԱԿԱՆԻ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԻ 10-ԻՆ ՑՅՈՒՐԻԿՄ ՔԱՂԱՔՈՒՄ ՍՏՈՐԱԳՐՎԱԾ՝ «ՀՀ ԵՎ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՀԱՍՏԱՏԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ» ԵՎ «ՀՀ ԵՎ ԹՈՒՐՔԻԱՅԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋԵՎ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ԸՆԴՈՒՄԻ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԻՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԳՈՐԾՈՎ URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=56033>

սահմանադրական ինքնությունը պայմանավորող պետականաստեղծ դրույթների: Վերնշյալ հիմնարար սկզբունքներն ու նպատակները պետաիրավական հավերժական արժեքներ են, որոնք իրենց բնույթով վերնորմատիվ են և օբյեկտիվորեն անհաղթահարելի. պոզիտիվ-իրավական ներազդեցության ոչ մի միջոց չի կարող սպառել նրանց պետականահաստատ ներուժը: Նմանատիպ փորձերը սահմանադրականության տեսանկյունից խիստ դատապարտելի և հակաիրավական են: Եվ, առհասարակ, **Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությունը ոչ մի պարագայում չի կարող նախատեսել այնպիսի կարգավորումներ, որոնք ի բնե կարող են հակասություն ունենալ դրա նախաբանում ամփոփված արժեքագաղափարական հիմունքների հետ, կամ մեկնաբանվել և կիրառվել այնպես, որ խեղաթյուրեն դրանց բուն էությունը:**

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ՆՈՐՄԱՏԻՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՎԿԱՆ ՂԱՏԱՐԱՆ 3(111)2023
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ
◆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ

1. ՀՀ Սահմանադրական օրենքը «Հայաստանի անկախության մասին» հռչակագրին համապատասխան ընդունված օրենսդրական ակտերի մասին, 25.12.1990 թ., URL: https://www.arlis.am/Document_View.aspx?DocID=71
2. Հայկական ԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի որոշումը Հայկական ԽՍՀ-ի և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին, 01.12.1989 թ.:
URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=3153>
3. ՀՀ Գերագույն խորհրդի որոշումը Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետությունում ստեղծված իրավիճակի մասին, 08.07.1992 թ., URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=3278>
4. ՀՀ Սահմանադրական դատարանի որոշումը 2009 թվականի հոկտեմբերի 10-ին Ցյուրիխ քաղաքում ստորագրված՝ «ՀՀ և Թուրքիայի Հանրապետության միջև դիվանագիտական հարաբերություններ հաստատելու մասին» և «ՀՀ և Թուրքիայի Հանրապետության միջև հարաբերությունների զարգացման մասին» արձանագրություններում

ամրագրված պարտավորությունների՝ ՀՀ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ գործով,

URL: <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docid=56033>

5. **Գագիկ Հարությունյան**, «Սահմանադրականության արդի մարտահրավերները», URL: <https://goo.su/JsEs1n>

6. **Գնէլ արքեպիսկոպոս Ճէրէճեան, Փարամազ Կ. Տօնիկեան եւ Արտաշէս Տէր Խաչատուրեան**, «Հայ լեզուի նոր բառարան»: Կ. Տօնիկեան եւ Որդիք Հրատարակչատուն, Պէյրութ, 1992, 1163 էջ:

7. **Էդուարդ Բագրատի Աղայան**, «Արդի հայերենի բացատրական բառարան», հատոր երկրորդ: «Հայաստան» Հրատարակչություն, Երեւան, 1976, էջ 1271:

8. **Պետրոս Վարդ. Ճիզմէճեան**, «Հայերէն աշխարհաբար լեզուի լիակատար բառարան», հատոր երկրորդ: Տպարան Անի, Հալէպ, 1957, 1460 էջ:

9. “How to think beyond sovereignty: On Sieyes and constituent power”, Lucia Rubinelli, European Journal of Political Theory, 2019, Vol. 18(1) 47–67,

10. **Գագիկ Հարությունյան**, Սահմանադրական մշակույթ. պատմության դասերը և ժամանակի մարտահրավերները, - Եր., Նժար, 2005, 672 էջ:

11. **Սիմոն Գաբամաճեան**, «Նոր բառգիրք հայերէն լեզուի»: Տպագրութիւն Ռ. Սագաեան, Կ. Պօլիս, 1910, 1398 էջ:

12. **Ստեփան Մալխասեանց**, «Հայերէն բացատրական բառարան», Հայկական ՍՍՌ Պետական Հրատարակչութիւն, Երեւան, 1945, 174-175 էջեր:

13. «Five Conceptions of Constituent Power», Joel Colón-Ríosx. Victoria University of Wellington Legal Research Papers, Volume 7 Issue N°31, 2017, paper N° 127/2017, URL= <http://surl.li/leijq>

14. Constitutionalism beyond Liberalism. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2017.

15. Martin Loughlin “On Constituent Power”// Dowdle, Michael W. and Wilkinson, Michael A., (eds.).

16. The London Magazine or Gentleman’s Monthly Intelligencer, Vol. 3, Craftsman, Sept. 7, No. 427 (1734) at 539-540. For a similar idea in the context of a history of the Roman State published in London in 1781.

17. **Thomas Bever**, The History of the Legal Polity of the Roman State: And the Rise, Progress and Extent of the Roman Laws (London: Printed for W. Strahan; and T. Caldwell, 1781) at 406.

18. Избранные решения Федерального Конституционного Суда Германии. Фонд Конрада Аденауэра в Российской Федерации. – Москва: “Инфотропик Медиа”, 2018. – С. 14.

19. **Полдников Д.Ю.** Двух мечей теория // Православная энциклопедия. - М., 2006. Т. 14. - С. 270-271.

ХАРАКТЕРИСТИКА УЧРЕДИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ АРМЯНСКОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРАВА

Аннотация

Исследование направлено на выявление и проведение доктринального анализа сущности и значения Учредительной власти в контексте специфических особенностей историко-правового развития конституционного права.

Авторы намереваются разграничить Учредительную и учрежденную власти и показать политико-правовые особенности формирования и претворения в жизнь последних. Авторы находят, что учрежденная власть вытекает из Учредительной власти, единственным носителем которого является Народ. Авторы полагают, что сущность Учредительной власти обуславливается теми национальными ценностями, принципами и основополагающими целями, носителем которых является Народ. Авторами особенно подчеркивается политический потенциал Учредительной власти, которая на определенном этапе развития и, особенно, в условиях историко-правовых кризисных развитий неизбежно находит свое позитивно-правовое выражение.

По наблюдениям авторов, ценности и принципы, предопределенные Учредительной властью, непреодолимы и наделены абсолютной правовой императивностью и обладают ориентирующим значением для всего правопорядка. Эти основополагающие положения главенствуют в отношении как внутригосударственного права, так и международного права и должны пониматься, толковаться и применяться исключительно в духе основополагающих принципов, ценностей и национальных целей, предустановленных Учредительной властью в государствообразующих документах. Никакие деяния, противоречащие основополагающим положениям, установленным в результате самовыражения

Учредительной власти, и конституционной идентичности Учредителя как во внутригосударственно-правовом, так и в международно-правовом рельефе не могут претендовать на конституционность.

К вышеизложенному авторы приходят посредством взаимосвязанного анализа теоретического и, в частности, ключевого и относимого опыта формирования Армянской государственности.

Исследование зиждется на сравнительно-правовом и историко-правовом методах.

Ключевые слова: Учредительная власть, учрежденная власть, конституционный учредитель, конституционная идентичность, конституционная культура, государствообразующие документы.

CHARACTERISTICS OF THE CONSTITUENT POWER IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF ARMENIAN NATIONAL LAW

Annotation

The study is aimed at identifying and doctrinal analysis of the essence and significance of the Constituent Power in the context of the specific features of the historical and legal development of constitutional law.

The authors intend to distinguish between the Constituent and constituted powers, and show the political and legal features of the formation and implementation of the latter. The authors find that constituted power flows from the Constituent Power, the only bearer of which is the People. The authors believe that the essence of the Constituent Power is determined by those national values, principles and fundamental goals, the bearer of which is the People. The authors especially emphasize the political potential of the Constituent Power, which at a certain stage of maturation and, especially, in the conditions of historical and legal crisis developments, inevitably finds its positive legal expression.

According to the authors' observation, the values and principles predetermined by the Constituent Power are irresistible and endowed with absolute legal imperativeness and have guiding significance for the entire legal order. These fundamental provisions prevail in relation to both domestic law and international law and must be understood, interpreted and applied exclusively in the spirit of the fundamental principles, values and national objectives predetermined by the Constituent Power in state-forming documents. No acts that contradict the fundamental provisions established as a result of self-expression of the Constituent Power, and the constitutional identity of the Founder, both in domestic and international legal relief, can claim constitutionality.

The authors arrive at the above through an interrelated analysis of the theoretical and, in particular, the key and relevant experience of the formation of Armenian statehood.

The research is based on comparative legal and historical legal methods.

Keywords: Constituent Power, constituted power, constitutional founder, constitutional identity, constitutional culture, state-forming documents.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 05.10.2023 թ., տրվել է գրախոսության 06.10.2023 թ., ընդունվել է պատգարության 10.10.2023 թ.: